

Julfast och Swarthufwud.» — Carl Säve (*UFT* h. 1): »Holmger lät resa sten efter Jule, Stjuk (d. ä. Stjuf) och Svarthöfde, sina söner.» — Brate: »Holmger lät resa stenen efter **iulu·st** (Holmsten?) och Svarthovde, sina söner.»

Stenen är rest av en fader till minne av hans två söner. 1—7 **iolmken** torde återge runsv. *Holmgæirr*. *h*-bortfall är ingalunda ovanligt i Öpirs inskrifter. Egendomligt är visserligen **l i** i stället för väntat **h**; men ur fonetisk synpunkt är kanske teckningen av ett svagt artikulerat *h* med *i* icke orimlig. Jfr **hiulmfastr** U 705, **hiulmfas** U 706, **hiulmfast** U 750. Om det under vikingatiden och medeltiden vanliga namnet *Holmgæirr*, *Hol(m)ger* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 105 och Sö 210. — 26—32 **iulfast** kan återge *Hol(m)fast* med *h*-bortfall, eller *Igulfast* med det frikativa *g* utelämnat mellan *i* och *u*. Det senare torde vara sannolikast, då förleden *Holm-* strax förut har tecknats **iolm** med **o**-runan. Om namnet *Igulfastr* se E. Wessén a. a. s. 100. — Om namnet *Svarthaufði* (*Svarthofði*) se U 52.

Ristningen är, såsom redan Brate har antagit, utförd av Öpir. Härför talar på ett avgörande sätt såväl ornamentik som runor. Runslingan med dess ganska eleganta utformning i de båda ändarna och uppläggningsen på stentans mitt är alldeles densamma som på den av Öpir signerade Marma-stenen, U 485. Runornas former och användning äro också mycket lika. U 1014 måste sägas vara ett karakteristiskt och ganska gott arbete av Öpir.

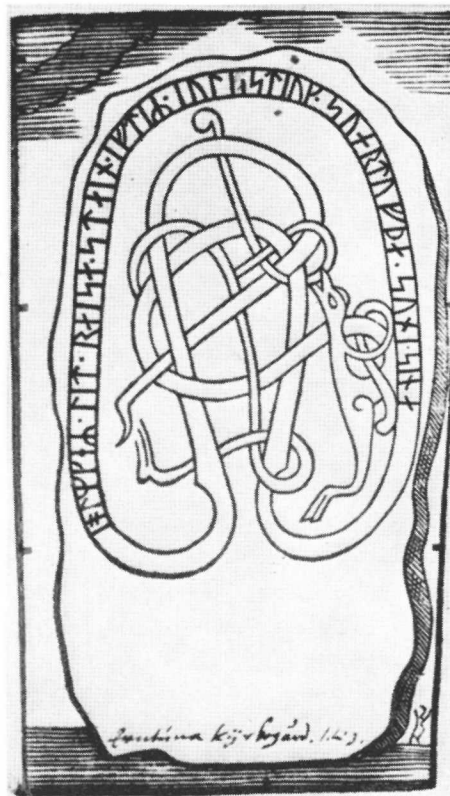

Fig. 184. U 1014. Ärentuna kyrka.
Efter B 515.

1015. Ärentuna kyrka.

Pl. 51.

Litteratur: B 508, L 216, D 1: 220. J. Bureus, Fa 6 s. 64 n:r 94 (Bureus' egen uppteckning), Fa 10: 2 n:r 24, Fa 5 n:r 492, Fa 1 s. 105; J. Rhezelius, F 11 n:r 57; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 48; O. Celsius, runstenar (F m 60) 1, s. 426; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1864 (ATA); *UFT* h. 1 (1871), s. 17; J. Eriksson, *Inventering av fornlämningar i Ärentuna socken* 1928 (ATA); O. v. Friesen, *Anteckningar* (ATA).

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (Fa 10: 2), kopparstick (F f 6 n:r 193); Rhezelius, teckning (F 11); (J. Leitz och) J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 508); Dybeck (D 1: 220).

Runstenen står på kyrkvallen, 60 m. S om kyrkan, 10 m. S om kyrkogårdsmuren. Ristningsytan, som är hårt sliten, vetter åt NV.

Stenen var känd redan av Bureus. Han har granskat den 1638 den 19 juni. Platsen uppges vara: »På Ärentuna Kyrkiegålf» (Fa 6), »I Ärentuna Kyrkegålf» (Fa 10: 2), »Ärntuna Kyrkegålf» (Fa 5). J. Rhezelius: »Erntuna Soehn I Kyrkian ähr denna Runasten» (F 11). — *Ransakningarna*: »I kyrkian ähr een Rundsteen liggiandes på gångan» (1667), »i wapenhuusdörren en» (1677). J. Peringskiöld, *Monumenta*: »I Wapnhuset» [av senare hand tillagt med blyerts: »innanför»] i dören», »Wapenhusgålfzdören» (B 508: »Vapenhus dör»; L 216: »Vapenhusdörren»). — O. Celsius har granskat inskriften den 19 maj 1726. — I R. Dybecks *reseberättelse* 1864 meddelas: »I ett med sopor uppfyllt hörn af vapenhuset låg såsom golfsten den under N:o 508 i Bautil upptagne runstenen. Ingen visste att en runsten der fanns.» Och i hans anteck-

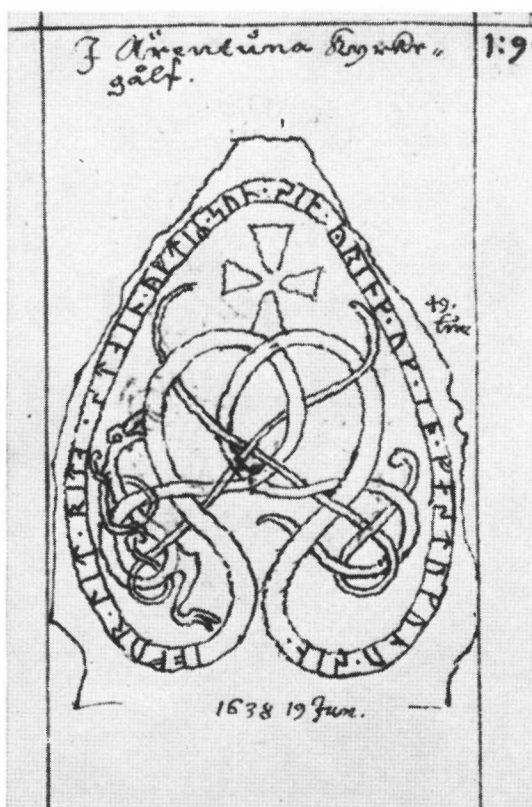

Fig. 185. U 1015. Ärentuna kyrka.
Efter teckning av Bureus.

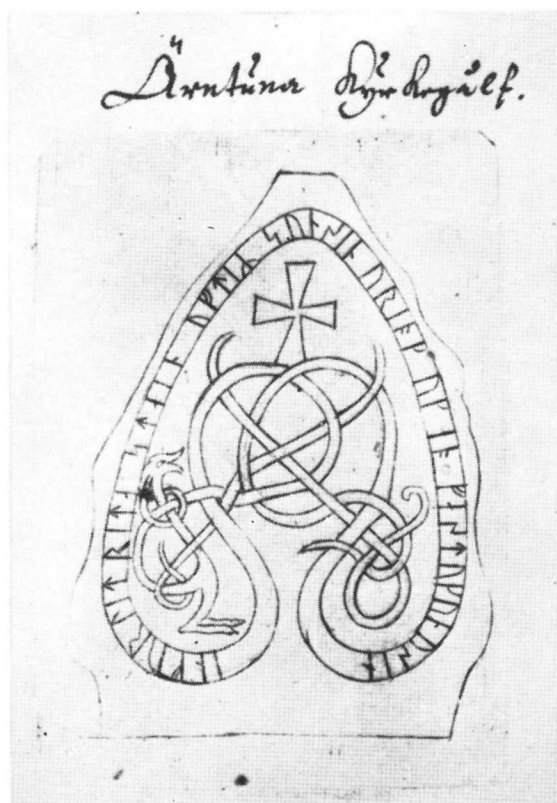

Fig. 186. U 1015. Ärentuna kyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

ningar om Ärentuna socken samma år: »I kyrkans södra vapenhus ligger en nästan utplånad runsten.» *Sveriges runurkunder* (D 1:220): »Detta runstensstycke är i golfvet till Kyrkans vapenhus, i vestra hörnet bakom dörren.» När stenen har blivit framtagna och rest på sin nuvarande plats, är okänt. Den stod där i varje fall år 1928.

Rödaktigt skiftande grå granit. Höjd 1,25 m., bredd 1,10 m. Toppen är avslagen. Stenen har en ojämn yta med flera höga valkar. Ytan är mycket hårt sliten. Ristningen har varit grovt huggen och utan större skicklighet. Den är nu mycket otydlig och inskriften svårsläst. Dock kan man med hjälp av gynnsam belysning få fram mera av ornamentiken än i de äldre avbildningarna (B 508 och D 1:220).

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 508):

iofur · lit · rita · sten [· yftir · sun sin · yr]ik[u] uk · iofastu · kunu · sinn
5 10 15 20 25 30 35 40 45

Iofurr let retta stein æftir sun sinn Orökiu(?) ok Iofastu, konu sina.

»Jovur lät resa stenen efter sin son Orökja(?) och [efter] Jofasta, sin hustru.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Första namnet är svagt, men kan anses säkert. Sk efter 5 r är grunt, liksom övriga sk. 10 l är icke stunget. 15 e är tydligt stunget med en rund prick. Intet sk kan spåras efter 16 n. Av r. 17 är endast hst tydlig. 30—31 lk svagt. Av hst i 33 u synes endast nedersta delen; bst är tämligen tydlig. Namnet 35—41 iofastu är säkert; sista runan 41 u dock svag. Sista runan (49) har en tydlig n-bst; sannolikt felristning för a.

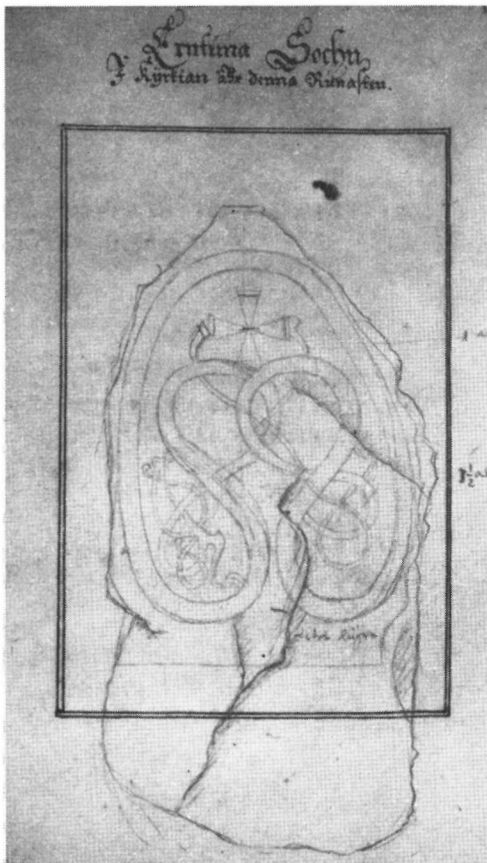

Fig. 187. U 1015. Ärentuna kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

Fig. 188. U 1015. Ärentuna kyrka.
Efter B 508.

J. Bureus, F a 10:2: **iofur · lit · rita · stain · yftir · sun · sin yrink · uk · io · fastu kunu · sin ·**. F a 6: 15 **e** ändrat till **ai**, 17 **i** ändrat till **y**, 38 **r** ändrat till **a**. — Rhezelius anger (F 11, bl. 56 v) en läsning, som fullständigt överensstämmer med Bureus' i F a 10:2; den är knappast självständig i förhållande till denna. — Hadorph (B 508): Intet sk efter 5 **r**; 12 **u**; 17—41 **yftir · sun sin · yriku ui · io · fastu**; genom skraffering har angivits, att 33—36 **ui · io ·** är skadat. — Celsius: **iofur · lit · rita · sten · uftir · sun sin · yrink · uk · iofastu · - unu sin**. — Dybeck: Intet sk efter 5 **r**, men väl efter 16 **n**. 30—49 **ik · uk · iof · stu · kunu · sina**.

Bureus ger (i F a 5) följande tolkning av inskriften: »JoFurus fecit describi saxum in mem. filii sui Yringi et Jo desponsatæ sibi.» Han har sålunda uppfattat 37—45 **fastu · kunu** såsom ett appellativ, en sammansättning *fästu kunu* 'fästekvinna'. — Likaså gör Peringskiöld: »Jofwer lett rita Steen effter sin Son Yring, och Jo, sin fästa ächta Hustru.» Den latinska översättningen lyder: »Jupiter fecit scribi saxum in memoriam filii sui Uringi et Jus desponsatæ uxoris suæ.» Som ett alternativ för de sista orden tänker sig Peringskiöld: »... et Jofastæ uxoris sui.» Det nordiska namnet *Iofur* återges med Jupiter. Jus (grek. 'Ιούς) är den grekiska genitiven av kvinnonamnet Io (grek. 'Ιώ). Io, dotter av Konung Inakos i Argos, var som bekant Zeus' »fästekona». Måste det icke verka förbryllande på en rudbeckian att träffa på dessa namn tillsammans på en runsten! — Ännu Celsius översätter: »Jofur lit rita sten uftir sun sin Üring, uk Io Feste kunu sin.» Och han anmärker: »En notable sten, för den allusion till Jupiter och Io. Quid si

hunc habuisset Rudbeckius noster? An Jofastu?» — Carl Säve (i *UFT* h. 1): »Jofvur lät rita sten efter sin son Yring och efter Jofast, sin hustru.»

Stenen är rest av en man Jovur till minne av hans son och hans hustru. Om namnet *Iofurr* se U 901. Namnet på sonen var tidigt skadat, och det kan ej med full säkerhet fastställas. Bureus och Celsius ha läst *yrink*, Hadorph *yriku*. Av de bevarade resterna att döma synes det senare vara sannolikast. Möjligt förefaller även, med hänsyn till utrymmet inom runslingan, att där har stått *yrikiu*. Om läsningen *yrink* är riktig, återger den namnet *Öringr*, varom se närmare U 461. Ett *yriku* (eller *yrikiu*) torde däremot avse namnet *Orokia*; se om detta Sö 205 och U 202. — Kvinnonamnet *Iofast* (eller *Iofasta*) förekommer på en runsten i grannsocknen Björklinge, U 1051.

Runstenen U 1015, som nu har fått sin plats vid sidan av U 1014, är tydligt nog en ganska klumpig imitation av denna. Ornamentiken är i själva verket alldeles densamma, med den oväsentliga skillnaden, att de båda sidorna ha fått byta plats, så att U 1015 därjämte blir en spegelbild av U 1014. Jämför man den med en spegelbild av Öpir-stenen, bli överensstämmelserna ännu mera påfallande, vad själva huvudslingan angår. Man förstår exempelvis, hur det underliga fotliknande ornamentet på högra sidan, som hänger så löst på den uppåtslingrande rundjurskroppen och icke har någon fortsättning, har kommit till. Det är helt enkelt en efterbildning av rundjurets fot; den torde ha kommit till litet förhastat och har sedan icke kunnat komma till användning. Den enda avsevärda skillnaden är, att den mindre ormen på Öpir-stenen, lagd i en mycket vacker, rytmisk linje, har blivit ersatt med ett vida enklare band, upplagt i en enda stor ögla. Granskningen av varje detalj visar, hur mycket osäkrare U 1015 är huggen. Därmed sammanhänger i själva verket också, att den är bevarad i så dåligt skick. Emellertid ha vi här ett mycket intressant exempel på ett konstverk, smakfullt tecknat och skickligt utfört, å ena sidan och å den andra en dålig efterbildning, utförd av en vida mindre förfaren ristare.

När man står inför detta fall av en påtaglig imitation, frågar man sig naturligt nog: Hur har detta gått till? Har ristaren uteslutande gått efter ögonmått, eller har han använt några mekaniska hjälpmedel? Och varför har han tillgripit spegelbilden?

Ristaren av U 1015 har av allt att döma utfört en hel rad av runstenar inom Ärentuna socken: U 1017—1024 (1025?). Se nedan U 1020 och 1022.

1016. Fjuckby, Ärentuna sn.

Pl. 52, 53.

Litteratur: B 498, L 220, D 1: 214. J. Bureus, Fa 6 s. 149 n:r 252, s. 150 n:r 257 (Bureus' egna uppteckningar), Fa 10: 2 n:r 38 b, Fa 5 n:r 496, Fa 1 s. 106; J. Rhezelius, Fa 10: 1 n:r 70, F 11 n:r 59; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 52—55, Vita Theoderici (1699), s. 462, Monumenta Uplandiae (1710), s. 65, Åttartal för Swea och Götha KonungaHus (1725), s. 14; O. Celsius i Acta Literaria Sveciae 2 (1725—29), s. 378 [felaktigt paginerat: 478], 406, Svenska runstenar (F m 60), 1, s. 171, 421; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 154; Vitterhets Akademiens Handlingar 4 (1783), s. 51 f.; C. Säve, Runstenen vid Fjuckby i Uppland (i: Nordisk universitetstidskrift 3, 1858, s. 92 f.); R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA), Förteckning på fornminnen i Ärentuna sn 1864 (ATA); S. Grundtvig, Nordens gamle Literatur (1867), s. 104 f. (i: [Da.] Historisk Tidsskrift 3: 5, s. 602); *UFT* h. 1 (1871), s. 18; G. Stephens, ONRM 2 (1867—68), s. 674, 3 (1884), s. 296; S. Bugge, Rökstenen (i: ATS 5, 1873), s. 52 not 1, Oldsvenske Navne i Rusland (i: Arkiv for nordisk Filologi 2, 1885), s. 169, Der Runenstein von Rök (1910), s. 33, 139; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10), s. 38 f.; N. Höjer i [Sv.] Historisk tidskrift 3 (1883), s. 337 f.; A. Kock i Arkiv för nordisk filologi 11 (1895), s. 130; Hj. Kempff, Piræuslejonets runristningar 2 (1894—97), s. 29 f.; F. Sander, Runinskrifter (1898), s. 11 f.; O. Montelius i Fornvännen 1914, s. 113; J. Eriksson, Inventering av forn lämningar i Ärentuna socken 1928 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (Fa 10: 2), kopparstick (F f 6 n:r 196, i fototypi hos Sander a. a.); Rhezelius, teckningar (Fa 10: 1, F 11); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta); Peringskiöld,